Конституциялык палата тарабынан 2018-жылы кабыл алынган чечимдердин аткарылуусунун анализинин жыйынтыктары боюнча конституциялык мыйзамдуулуктун абалы тууралуу
МААЛЫМАТ

Кыргыз Республикасынын Конституциясы мамлекеттин Баш мыйзамын укуктук коргоо маселесин конституциялык сот өндүрүшү аркылуу конституциялык контролдоону жүзөгө ашырган жогорку сот органы болуп эсептелген Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатысына (мындан ары – Конституциялык палата) жүктөгөн.

Конституциялык палата өзүнүн ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда өз алдынчалуу жана башка мамлекеттик органдардан көз карандысыз, Кыргыз Республикасынын Конституциясына гана баш ийет жана укук маселелерин гана чечет.

Өз кезегинде, Конституциялык палата өлкөдөгү конституциялык түзүлүштүн стабилдүүлүгүн камсыз кылуу жана адамдын, жарандын конституциялык укуктары менен эркиндиктерин коргоо боюнча максаттуу иш жүргүзөт. Мыйзамдардын жана башка ченемдик-укуктук актылардын Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүү маселелерин кароодо, Конституциялык палата аларды конституциялуу эмес деп таануу жана алардын ичинен Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келген ченемдерди жокко чыгаруу менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын тийиштүү беренесинин маанисине жана мазмунуна ылайык келтирүүнү талап кылып, өзүнүн чечимдери менен өлкөнүн укуктук тутумуна жана ченем жаратуучу органдардын мыйзам чыгаруучу ишмердигине мерчемдүү таасирин тийгизүүдө. Ушинтип, Конституциялык палата Баш мыйзамдын үстөмдүгүн камсыз кылуу, конституциялык жоболорду так жана бирдиктүү түшүнүү максатын көздөйт. Мында, Конституциялык палата, Конституциянын талаптары бардыгы үчүн милдеттүү жана Конституция максатка ылайыктуулук жөнүндө кандайдыр бир өзгөчөлүктөрсүз, анын баардыгы тарабынан кыйшаюсуз аткарылуу шарттарында укуктук мамлекеттин демократиялык принциптери туурасында жар салып жатып, өзүнөн өзү анын ийгиликтүү курулушунун башкы каражаты болуп саналат дегенден келип чыгат.

Конституциялык палата конституциялык контролдоону жүзөгө ашырууда мыйзам чыгаруучулук (ченем жаратуучулук) ишмерликте Баш мыйзамда орнотулган идеялар менен принциптердин сакталуусуна көз салат. Конституциялуу эмес ченемдик укуктук актылардын юридикалык күчүнүн жоготулушуна алып келген Конституциялык палатанын чечимдери ченем жаратуучу органдын актылары сыяктуу эле мезгилде, мейкиндикте жана адамдар чөлкөмүндө бирдей колдонулуш чөйрөсүнө ээ. Бул Конституциялык палатаны өзгөчө институтка айлантууда, анын чечимдеринин маанилүүгү жыйынтыктоочу актылары мамлекеттик бийликтин бир да органы тарабынан кайра каралышы мүмкүн эместиги жана Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында аткарылууга милдеттүүлүгү аркылуу жогорку деңгээлде.

Ушинтип, Конституциялык палатанын кабыл алган ар бир чечими – бул конституциялык мыйзамдуулукту бекемдөөдө, Конституциянын пайдубал принциптерине, конституциялык түзүлүштүн негиздерине ылайык мыйзам чыгаруучулук процессти өнүктүрүүдө жана өркүндөтүүдө маанилүү кадам болуп саналат.

Конституциялык палата мындай чечимдерди чыгарып жатып, адам менен жарандын укуктары жана эркиндиктери жөнүндө конституциялык жоболордон жана конституциялык-укуктук жөнгө салуунун толуктугун жана кош маанилүү эместигин камсыз кылган мыйзам чыгаруу механизмин иштеп чыгуу зарылдыгынан келип чыгат, жана укуктук кенемтелер, укуктук күмөндүүлүк жана коллизияларды аныктаган учурда ченем жаратуучу органдар тарабынан аларды жокко чыгаруу зарылдыгы жөнүндө белгилеп келет.

Ошентип, Конституциялык палатанын ишмердиги Конституциянын үстөмдүгүнүн негизинде мыйзамдардын кемчиликтерин четтетүүгө жана өлкөдө конституциялык мыйзамдуулукту камсыз кылуу менен Кыргызстандын укуктук тутумун өркүндөтүүгө жол берет.

I. Конституциялык палатанын 2018-жылы кабыл алынган чечимдеринин сереби

2018-жылы Конституциялык палатага 73 кайрылуу келип түшкөн. Конституциялык палатага келип түшкөн кайрылуулар жана даттануулар боюнча 8 токтом жана 8 чечим кабыл алынган, алардын ичинен:

- ченемдик-укуктук актыларды Конституцияга карама-каршы келбейт деп таануу жөнүндө 2 чечим;
- талашылып жаткан ченемдик-укуктук актыларды Конституцияга толугу менен же жарым-жартылай карама-каршы келет деп таануу жөнүндө 6 чечим, анын ичинен 4 чечим Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына тийиштүү өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча тапшырмаларды камтыйт.

1) Конституциялык палата 2018-жылдын 24-январындагы чечиминде арыздарды, апелляциялык жана кассациялык даттанууларды берүүдө мамлекеттик алымды төлөөнүн милдеттүүлүгү, ошондой эле берилген арыздарды, апелляциялык жана кассациялык даттанууларды мамлекеттик алымдын төлөнгөндүгүнүн далили болбогон учурда кайтарып берүү бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 102-беренесинин 1-бөлүгүнүн, 135-беренесинин 2-пунктунун, 138-беренесинин 1-бөлүгүнүн 7-пунктунун, 249-беренесинин 1-бөлүгүнүн биринчи жана жетинчи абзацтарынын, 325-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 329-беренесинин 1-бөлүгүнүн 4-пунктунун, 354-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 357-беренесинин 1-бөлүгүнүн 5-пунктунун конституциялуулугуна баа берген.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдердин конституциялуулугун негиздеп, эгерде сот адилеттиги бекер жүзөгө ашырылат деп мыйзамда белгиленбесе, тараптар кандай гана учур болбосун ишти сотто кароого байланыштуу чыгымдарды төлөйт деп белгилеген. Бул мыйзамда каралган учурларда, ошондой эле соттук териштирүүгө катышкан жактар аны жүргүзүү үчүн жетиштүү каражатынын жок экендигин далилдеген ар кандай гана учурда

сот адилеттиги акысыз жүргүзүлөт деп аныктаган конституциялык ченемден келип чыгат (103-берене). Көрсөтүлгөн конституциялык орнотмодон сот адилеттигин жүзөгө ашыруу бардык эле учурларда бекер жүзөгө ашырылбайт деген келип чыгат.

Мамлекеттик алымды өндүрүп алуу компенсациялык жана алдын алуучулук максаттарды көздөйт. Эгер компенсациялык максат соттун тиричилигине бөлүнгөн каражаттардын ордун тургузуусун камсыздаса, алдын алуучулук болсо, өз кезегинде сотко негизгисиз кайрылуулардын алдын алат жана адамдарды ыйгарым укуктуу жактардын алдында өзүнүн милдеттенмелерин ыктыярдуу аткарууга үндөйт.

Ошону менен бирге, кызыкдар адамдын, анын мүлктүк абалына байланыштуу мындай милдеттенмени аткаруу мүмкүндүгүнүн жоктугу анын соттук коргонуу укугун жүзөгө ашыруусуна тоскоолдук болбош керек, анткени ушул жагдай эске алынбаганда, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин соттук коргоону кепилдеген Конституциянын жоболоруна карама-каршы келмек.

Ушуга байланыштуу, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси (105-берене) мамлекеттик алым жөнүндө мыйзамдар менен тике байланышта болуп, мамлекеттик алымды төлөөдөн толугу менен же жарымжартылай бошотуу, ошондой эле жылдыруу жана созуу боюнча мүмкүндүк жарандык процесстик укуктук мамилелердин айрым субъектилерине берилген учурларды белгилейт.

Демек, мамлекеттик алымды төлөөдөн толугу менен же жарым-жартылай бошотууну, аны жылдырууну жана созууну, ошондой эле аны кайтарып берүүнү караган процесстик ченемдердин болушу сотко реалдуу жетишүүнү камсыздоо үчүн анын тийиштүү укуктук камсыздоону болжойт.

Ошону менен бирге, адамдын мамлекеттик алымды төлөө жөндөмдүүлүгүнүн маанилүү фактору болуп анын өлчөмү эсептелет. Мамлекеттик алым жөнүндө мыйзамдарга ылайык мамлекеттик алымдын ставкалары Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин макулдугу менен Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан белгиленет («Мамлекеттик алым жөнүндө» Мыйзамдын 4-беренеси). Мында мамлекеттик алымдын ставкалары орундуу болушу керек жана аларды төлөө сот адилеттигине жетишүү үчүн реалдуу тоскоолдук болуп, адамга түйшүк болбошу керек.

Демек, өзүнүн бузулган укуктарын коргоо үчүн сотко кайрылган адамдын кызыкчылыктары менен сот адилеттүүлүгүнүн кызыкчылыктарынын ортосунда тиешелүү балансты аныктоо мыйзам чыгаруучу үчүн мамлекеттик алымдын ставкаларынын орундуу ченемин жана аны төлөө боюнча жеңилдиктерди берүүнүн так тартибин аныктоодо зарыл шарт болуп саналат.

Баяндалаганды эске алсак, жарандык иштер боюнча сотко кайрылууда мамлекеттик алымды төлөө боюнча талаптарды белгилөө маселеси мыйзам чыгаруучунун дискрециясы болуп саналат, ал жогоруда көрсөтүлгөн конституциялык ченемдерден келип чыгат жана сот адилеттүүлүгүнө жетишүү укугун бузуу болуп саналбайт, натыйжада, адамдын соттук коргонуу укугун жана ишти жогору турган сотто кайра каратуу укугун чектебейт.

2) Конституциялык палата 2018-жылдын 14-февралындагы чечиминде укук коргоо органдарынын тергөө бөлүмдөрүндө, судья катары, Президенттин, Жогорку Кеңештин, Өкмөттүн Аппараттарынын бөлүмдөрүндө жогорку юридикалык билимдин болушун талап кылган кызмат орундарында, Жогорку Кеңештин жогорку юридикалык билими бар депутаты катары беш жылдык иш стажысы бар адамдарды адвокаттык иш жүргүзүү укугуна лицензия алуу үчүн зарыл болгон квалификациялык сынактан өтүүдөн бошотууну караштырган «Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнүн 1, 2, 3, 4-пункттарын Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келет деп тааныган.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде, мамлекет сот адилеттигинин натыйжалуу тутумун куруу жана квалификациялуу юридикалык жардам каражаттарынын жалпыга жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу боюнча конституциялык маанилүү милдеттерин аткарууда юридикалык жардам көрсөтүү милдети жүктөлө турган адамдарды тандоонун атайын тутумусуз тура албайт деп белгилеген.

Мамлекет квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүнүн коомдук маанилүүлүгүн эсепке алып, адвокаттарга белгилүү бир кесиптик жана башка талаптарды белгилөөгө, ошондой эле кайсы бир адамдардын профессионалдык адвокаттык ишке киришүүсүнүн зарыл шарттарын аныктоого милдеттүү, анткени алардын көрсөткөн юридикалык жардамынын сапатынан адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоонун натыйжалуулугу көз каранды болот.

Ушуга байланыштуу, адвокаттык иштин лицензиялануга тийиш болгон иштин түрлөрүнө, ал эми мыйзамдарда теңдик конституциялык принцибинин логикалык уландысы катары лицензия берүүнүн бирдей негиздери жана шарттары принцибин лицензиялоонун негизги прициптерине таандыгы акталат («Кыргыз Республикасындагы лицензиялык-уруксат берүү тутуму жөнүндө» Мыйзамдын 5-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пункту, 15-беренесинин 37-пункту).

Мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын ченемдерине жана рухуна ылайык өзүнүн ченем жаратуучу ишинде социалдык адилеттүүлүк идеясын билдирүү жана аны коомдун турмушуна киргизүү катары тең укуктуулук жана кодулабоо принциптерин так кармануга тийиш. Бул анык зарыл болгон учурлардан тышкары, бардык адамдар бирдей укуктук статуска ээ болушу керек, башкача айтканда бирдей көлөмдөгү жана мазмундагы укуктарга, эркиндиктерге жана милдеттерге, ошондой эле аларды жүзөгө ашыруу жана коргоо боюнча бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ болушу керек дегенди билдирет.

Укуктук ченемдерде ар кандай категориядагы адамдардын юридикалык статусунда өлчөмдөш айырмачылыктарды орнотууга жол берүүчүлүк жана максатка ылайыктуулугу, жекече, алардын айрымдары үчүн жеңилдиктерди жана артыкчылыктарды бекитүү «позитивдүү кодулоо» максатында гана, формалдуу тең укуктуулук принцибин колдонуу аркылуу коомдук турмуштун кайсы бир чөйрөсүндө же адамдардын кандайдыр бир категориясына карата

түзүлгөн кырдаалдын адилеттүүлүгүнө жетишүү мүмкүн болбой калган учурда мүмкүн.

Башкача айтканда, «позитивдүү кодулоо» мамлекет тарабынан кандайдыр бир белгилер боюнча адамдардын алсыз категориясына жогорулатылган кепилдиктерди берүү аркылуу коомдо чыныгы тең укуктуулукту орнотууга багытталган позитивдүү аракеттерди жасоону билдирет. Бул акыркыларга адамдын экономикалык, социалдык, рухий жана башка муктаждыктарын канааттандырууда аларга коомдогу башка социалдык топтор менен тең мүмкүнчүлүктөрдү түзө турган кээ бир артыкчылыктарды берүү боюнча чаралар. Тең укуктуулук жана кодулабоо принциптерин бузуу болуп мыйзамда андан чегинүүнүн фактысынын өзү эмес, жарандардын өзүнчө категориясы үчүн негизсиз артыкчылыктарды бекитүү эсептелет.

Ошентип, мыйзам чыгаруучу тарабынан бекитилген жалпы эрежеден чегинүүлөр «Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнүн 1, 2, 3, 4-бөлүктөрүндө аталган адамдар үчүн өзгөчө мүмкүндүктөрдү түзүү менен объективдүү жана орундуу негизи жок жана конституциялык маанилүү максаттарга шайкеш келбейт, башка субъекттерге карата аларды тең эмес абалга коюуда жана теңсиздик үчүн укуктук негизди түзүүдө *(чечим аткарыла элек)*.

3) Конституциялык палата 2018-жылдын 4-апрелиндеги чечиминде Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 206-беренесинин 2-бөлүгүнүн «сот өзүнүн демилгеси боюнча же ишке катышуучу жактардын арызы боюнча, чечимде кетирилген туура эмес жазууларды жана арифметикалык айкын каталарды оңдой алат» деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугуна баа берген.

Конституциялык палата талашылып жаткан ченемдин конституциялуулугун негиздеп, соттор тарабынан кетирилген жана иштин жыйынтыгына таасирин тийгизген, жана аларды жойбостон бузулган укуктарды, эркиндиктерди жана мыйзамдуу кызыкчылыктарды, ошондой эле мыйзам тарабынан корголуучу коомдук кызыкчылыктарды калыбына келтирүүгө же коргоого мүмкүн болбогон материалдык укуктун же процесстик укуктун ченемдерин мерчемдүү бузууларын оңдоо үчүн арналганын белгилеген. Соттук ката көбүнесе соттун иш жыйынтыгынын процесстик укуктун ченемдеринде бекитилген сот өндүрүшүнүн максаттуу орнотмолору менен дал келишпестигине алып келет.

Анан дагы, жогорку турган сот соттук каталардын оңдолушун камсыздоого милдеттүү, каталар табылган учурда төмөн турган соттордун даттанылып жаткан актысын жокко чыгарат же маңызын өзгөртөт. Ал эми сот катасынын табиятын жана мазмунун эске алганда сот өндүрүшүнүн процессинде кетирилген туура эмес жазуулар жана арифметикалык айкын каталар сот каталарына кирбейт, себеби чечимдин маңызын (мазмунун) өзгөртүлүүсүнө алып келбейт.

Соттор тарабынан кетирилген туура эмес жазуулар жана арифметикалык айкын каталар түрүндөгү техникалык мүнөздөгү каталарды классификациялап

жана укуктун ченемдерин туура эмес колдонуу менен бир катар коюу болбойт. Бирок туура эмес жазуулар сөздөрдүн, кээ бир учурларда чечимдин айрым бөлүктөрүнүн маанисинин да бурмаланышына алып келет, ишке катышуучу адамдардын укуктарын жана милдеттерин жүзөгө ашырууну татаалдаштырат. Арифметикалык айкын каталар туура эмес арифметикалык аракеттердин натыйжасы болуп саналат жана алынууга тийиш болгон сумманы аныктоодо катачылыктарга алып келет. Ошон үчүн сот чечимдин маңызын өзгөртпөстөн аныктама чыгаруу жолу менен чечимде кетирилген туура эмес жазууларды жана арифметикалык айкын каталарды оңдоо жөнүндө маселени кароого укуктуу. Соттук катаны туура эмес жазуу жана арифметикалык айкын ката деп аныкталуучу техникалык мүнөздөгү катадан айырмалоодо дал ушул шарт өзөктүү болуп саналат.

Көрсөтүлгөн маселени ушинтип чечүү сот актысынын кыйшаюусуз аткарылышын болжогон милдеттүүлүк касиетине толугу менен таандык.

4) Конституциялык палата 2018-жылдын 30-майындагы чечиминде «Тышкы миграция жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 46-беренесинин биринчи бөлүгүнүн 8-пунктун Конституцияга карама-каршы келет деп тааныган.

Талашылып жаткан ченем арыз ээсине карата сотко жарандык доомат коюлса - иш боюнча териштирүү аяктамайынча жаран Кыргыз Республикасынан чыгууга убактылуу баш тартылуу караштырылган деп белгилейт.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 25-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык ар бир адам Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары эркин чыгууга укуктуу.

Өлкөнүн чегинен тышкары эркин чыгуу укугу адамдын жеке эркиндигинин мерчемдүү көрүнүштөрүнүн бири болот жана башка укуктар менен эркиндиктердин, анын ичинде эмгекке болгон укуктун, экономикалык эркиндикке, өзүнүн жөндөмдөрүн жана мүлкүн ишкерчилик жана мыйзамда тыюу салынбаган экономикалык ишмерлик үчүн эркин пайдаланууга, рухий жана башка муктаждыктарын канааттандырууга болгон укуктун толук кандуу жүзөгө ашырылуусуна өбөлгө болуп кызмат кылат. Башкача айтканда, өлкөдөн эркин чыгуу укугу адамдын толук кандуу жашоосунун негизинде жана мамлекет тарабынан инсандын ар намысын таанууда жатат.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын Конституциясы адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин кепилдиктеринин көтөрүңкү деңгээлин караштырып, бирок анын аныкталган максаттарында зарыл болгон өзгөчө ченемде гана жана мыйзамда белгиленген тартипте гана аларды чектөө мүмкүндүгүнө да жол берет.

Жогоруда аталган негиздөөчү орнотмолордун маңызы адамдын укуктары менен эркиндиктерине өз билемдик менен таасир этүүгө жол бербөө жана мүмкүн болуучу чектөөлөрдүн өзгөчөлүгүндө турат. Башкача айтканда, биринчиден, чектөөлөр негиздерди жана колдонуу тартибин мыйзам менен бекитүү жолу аркылуу орнотулушу керек, экинчиден, конституциялык маанилүү максаттарга өлчөмдөш болушу керек, үчүнчүдөн, укуктук жөнгө

салуунун айрым маселелерин башка укуктук каражаттар менен чечүү мүмкүн болбой калган шарттарда кабыл алынышы керек.

Демек, Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары эркин чыгуу укугун чектөө укуктук режими мамлекеттик жана коомдук турмуштун тийиштүү чөйрөлөрүндөгү инсандын жана мамлекеттин кызыкчылыктарынын тең салмактуулугуна жетүү зарылдыгын эске алуу менен киргизилиши мүмкүн.

Талашылып жаткан ченемдин көздөгөн максаты жарандык иштердин туура жана өз убагында каралуусун жана чечилишин, сот процессинин катышуучуларынын тең укуктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн камсыз кылууда турат. Бул максаттарга жетишүү үчүн жарандык процесстик мыйзамдарда доону камсыз кылууга багытталган дагы башка укуктук механизмдер каралган. Асыресе, мыйзам чыгаруучу өкүлчүлүк институтун; жоопкерге таандык болгон мүлккө, акча каражаттарына доо суммасынын жана соттук чыгымдардын чектеринде камакка алуу мүмкүнчүлүгүн; талаптагыдай кабардар кылынган жактардын бирөөсүнүн катышуусуз иштерди кароону; сырттан жүргүзүлгөн сот өндүрүшүнө жол берүүнү караштырган (Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 57, 144, 169, 234-беренелери). Демек, жарандык процесстик мыйзамдар сот адилеттигинин максаттарына жетишүү жана ар кимдин соттук коргонууга болгон укугун камсыздоо үчүн зарыл болгон укуктук механизмдери камтыйт.

Мындай шарттарда бул чектөөнү киргизүү негиздүү жана зарыл болуп эсептелбейт жана адам менен жарандын субъективдүү укуктарын чектөөнүн себеби боло албайт *(чечим аткарыла элек)*.

5) Конституциялык палата 2018-жылдын 19-сентябрындагы чечиминде Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2013-жылдын 20-июнундагы № 360 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын катардагы жана жетектөөчү курамынын кызмат өтөөсү жөнүндө жобонун 106-пунктунун «ч» пунктчасын Конституциянын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келет деп тааныган.

Талашылып жаткан ченем ички иштер органдарынын кызматкеринин жакын туугандары оор жана өзгөчө оор кылмыш үчүн соттолгондо, ошондой эле мыйзамда белгиленген тартипте уюшкан кылмыштуу топтун мүчөсү деп табылса, ал кызматтан запаска (аскердик эсепке коюу менен) бошотулушу мүмкүн деп белгилейт.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде адам укуктарын кыйшаюусуз сактоонун пайдубал негиздеринин бири болуп укуктук мамлекеттеги адам ишмердигинин бардык чөйрөлөрү негиздене турган кодулабоо менен мыйзам жана сот алдында баары бирдей деген принцип Конституция менен кепилденген (16-берененин 2-бөлүгүнүн экинчи абзацы).

Ошону менен бирге, Конституция бүтүндөй коомдун коопсуздугу жана анын тиричилик шарттарынын жагымдуулугу көз каранды болгон конституциялык маанилүү максаттарда адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин чектөө мүмкүндүгүнө жол берет.

Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын кызматкеринин жакын туугандары оор жана өзгөчө оор кылмыш үчүн соттолгондо, ошондой

эле мыйзамда белгиленген тартипте уюшкан кылмыштуу топтун мүчөсү деп табылса, кызматкер кызматтан запаска (аскердик эсепке коюу менен) бошотулушу ички иштер органдарында кызмат өтөө укугун чектөө болуп саналат.

Мындай чектөөлөр Конституцияга ылайык мыйзам аркылуу коюлушу мүмкүн. Бирок, талашылып жаткан ченем мыйзам алдындагы акт менен киргизилген, бул Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүнүн экинчи абзацынын талаптарына ылайык мүмкүн эмес.

Конституциялык палата талашылып жаткан ченем жалпылаштырган мүнөзгө ээ болуп, анын жөнгө салуу таасири багытталган укуктук мамилелердин бардык аспектилерин эске албайт, бул укуктун формалдуу аткарылуусуна жана анын көздөгөн максаттарга өлчөмдөш эмес болушуна алып келүүдө деп белгилеген.

Укук коргоо органдарында кызмат өтөөнүн өзгөчөлүктөрү менен шартталган ушундай чектөөлөр дифференциацияланган жана деталдаштырылган болушу керек, конституциялык принциптерди бузуу жана жаңы адилетсиздикти жаратуунун бардык мүмкүн боло турган тобокелдиктерин эске алышы керек.

Ушуга байланыштуу, Конституциялык палата талашылып жаткан ченемди конституциялуу эмес деп таанып, Өкмөткө ички иштер органдарынын кызматкерлерин бошотуу тартибинин колдонуудагы укуктук жөнгө салынышына ушул Чечимдин жүйөлөштүрүүчү бөлүгүндө чагылдырылган укуктук көз караштан улам өзгөртүүнү демилге кылсын деп тапшырма берген.

6) Конституциялык палата 2018-жылдын 3-октябрындагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Президентинин ыйгарым укуктарын аткарган мезгилинде жасаган жосундары үчүн экс-президентти жоопкерчиликке тартуу процедурасын карабаган бөлүгүндө «Кыргыз Республикасынын Президентинин ишмердигинин кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 12-беренесин Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келет деп тааныган.

Талашылып жаткан ченем Кыргыз Республикасынын экс-Президентинин статусуна ээ болгон адамдарга кол тийгистикти кепилдейт.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде укуктук мамлекеттин ажырагыс принциптеринин бири болуп мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей деген принципти белгилеген (Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 3-бөлүгү). Ошол эле мезгилде Кыргыз Республикасынын Конституциясы мамлекеттик жана коомдук кызыкчылыктарды камсыздоо максатында теңдик принцибинен кайсы бир деңгээлде чегинүүгө жол берет. Конституциялык-укуктук статуска ээ жана мамлекеттик-маанилүү функцияларды аткарган айрым кызмат адамдарына укуктук иммунитетти берүү зарылдыгына байланыштуу бирдейлик принцибинен чегинүү мүмкүн.

Мамлекет башчысы анын конституциялык-укуктук статусуна ылайык мамлекеттик бийлик тутумунун бирдиктүүлүгүн жана туруктуулугун,

бийликтин мыйзам чыгаруучу, аткаруучу жана сот бийлигине бөлүштүрүлүү шартында натыйжалуу иштөөсүн камсыз кылуу боюнча ыйгарым укуктар көлөмүнө эгедер. Ушуга байланыштуу, мамлекет башчысына жүктөлгөн милдеттердин мазмуну менен мүнөзүнө жараша аларды толук кандуу жана натыйжалуу аткаруу ага Конституцияда көз карандысыздыктын өлчөмдөш кепилдиктери менен укуктук коргоо каражаттары берилген.

Шайлоо аркылуу бийликтин легитимдүү алмашуу касиетине ээ болгон демократиялык мамлекеттин шартында, ошондой эле бир эле адамды Президент кылып эки жолу шайлоого тыюу салуу түрүндөгү чектөөнү эске алуу менен экс-президенттин укуктук иммунитети Президенттин милдетин аткаруу мезгилде ага жүктөлгөн функцияларды натыйжалуу жана тышкы факторлордон көз карандысыз аткарууну камсыз кыла алган тийиштүү жүрүм-турумга оң мотивациялоого түрткү берүүчү өтө маанилүү укуктук өбөлгөлөөчү каражат болуп саналат.

Ошентип, экс-президенттин кол-тийгистиги иштеп жаткан мамлекет башчысына укуктук кепилдиктерди берүү боюнча конституциялык жоболордун логикалык уландысы жана ажырагыс элементи болуп саналат. Ошондуктан, Президенттин ыйгарым укуктарын токтоткон адамга «Кыргыз Республикасынын Президентинин ишмердигинин кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 12-беренеси менен бекитилген укуктук иммунитетти берүү президент институтунун натыйжалуу иштөөсүн камсыз кылууда укуктук инструмент катары иштейт. Ошол эле мезгилде, экс-президенттин укуктук иммунитети так укуктук чектерге ээ болуусу керек, ал эми иммунитеттен өтүү жөнүндө жыйынтыктоочу чечим алдын ала жол-жоболордон көз карандысыз жана иштеп жаткан Президентти кызматынан четтетүү жөнүндө чечимди кабыл алуудан оор болбошу керек, антпесе каралып жаткан укуктук механизм Кыргыз Республикасынын Президентинин ишмердигин камсыз кылуу боюнча коомдук, конституциялык маанилүү милдетин аткарууда туюнтулган өзүнүн баштапкы багытын жоготот *(чечим аткарыла элек)*.

7) Конституциялык палата 2018-жылдын 17-октябрындагы чечими менен «Кыргыз Республикасынын Президентинин ишмердигинин кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесинин конституциялуулугуна баа берген.

Талашылып жаткан ченем Башкы прокурор тарабынан Президенттин ар-намысы жана аброюн коргоо маселелерин регламенттейт.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде Кыргыз Республикасынын Президенти саясий жактан легитимдүү болуп, эл тарабынан шайланып, коомдук бийликтин толук кандуу иштөөсүн камсыз кылуу максатында бүтүндөй элдин кызыкчылыктарынын жүзөгө ашырылуусун көздөйт жана камсыз кылат деп белгилеген. Бул сапатта бийликтин бардык бутактарын координациялоо жана бириктирүү функциялдарын аткарып жатып, өлкөнүн Президенти мамлекеттик бийликти эл менен бириктирүү функциясын камсыз кылат. Бул мамлекет башчысы мамлекеттик башкаруу тутумунда өзгөчө орунга жана ролго ээ дегенди билдирет.

Ушуга байланыштуу, Кыргыз Республикасынын Президентинин конституциялык-укуктук статусун эске алганда, мамлекет башчысынын арнамысын жана аброюн коргоонун өзгөчө процесстик тартиби мыйзамдар тарабынан караштырылышы мүмкүн. Мындай тартип мыйзам тарабынан камсыз кылынган, коомдук-укуктук мүнөзгө ээ болгон жана Президент тарабынан жүзөгө ашырылып жаткан мамлекеттик функциялар менен анын Кыргыз Республикасынын Конституциясында бекитилген статусуна жараша Президенттин ар-намысын жана аброюн коргоо Башкы прокурорго жүктөлөт жана ал жогорулатылган коргоону камсыз кылууга багытталган укуктук кол тийгистиктин элементтеринин бири катары колдонулат.

Президенттин ар-намысы менен аброюн коргоо Президенттин өзүнүн инсандыгына кол салуудан гана эмес, мамлекеттик бийликтин маанилүү институттарынын бирин коргоону болжойт жана мамлекеттин өнүгүүсү үчүн зарыл болгон пайдубал түзүүчү катары мамлекеттүүлүктү бекемдөө максатын көздөйт.

Мында, Башкы прокурор жарандык процессте өлкө Президентинин соттогу өкүлү катары ошол эле процесстик укуктарга ээ болот, жана башка жарандар сыяктуу эле, кайсы бир алып салууларсыз же артыкчылыктарсыз доогердин бардык милдеттерин көтөрөт. Анын менен бирге, талашылып жаткан ченем, Башкы прокурорго Президентке маалым кылбастан жана анын макулдугусуз ар-намысын жана аброюн коргоо укугун берген талашылып жаткан ченем, ага доочунун же болбосо жоопкердин процесстик укук жана милдеттерин жүзөгө ашыруу боюнча кенен дискрециялык ыйгарым укуктарын берет, өз кезегинде бузулган укукту калыбына келтирүүнүн диспозитивдүүлүгүн эске алганда Башкы прокурор тарабынан бул укукту ишке ашыруу мамлекет башчысынын макулдугун талап кылат.

Ушуга байланыштуу, Башкы прокурор талашылып жаткан ченем менен ага берилген ыйгарым укуктарды жүзөгө ашыруунун алкагында жарандык-укуктук тартипте, Кыргыз Республикасынын Президентинин атынан анын ар-намысын жана аброюн коргоо үчүн Президенттин макулдугу менен гана сотко кайрыла алат. Ар-намысты жана абройду коргоо жөнүндө доодо моралдык зыяндын ордун толтуруу жөнүндө маселе да коюлушу мүмкүн экенин эске алганда, анын өлчөмүн түздөн-түз өлкө башчысы аныкташы керек.

Болбосо, Конституция менен кепилденген укуктар жана мыйзам менен корголуучу кызыкчылыктарды сотто коргоону өз ыктыяры менен чечүү укугу бузулат, анткени Башкы прокурор ал адамдын ыктыярына каршы анын ар-намысын жана аброюн коргоо үчүн, моралдык зыяндын суммасын өз алдынча аныктап, сотко кайрылат, жыйынтыгында бул мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей деген конституциялык принципке айкалышпай калууда.

Ушуга байланыштуу, Конституциялык палата талашылып жаткан ченемди Башкы прокурор тарабынан Президенттин макулдугусуз анын ар-намысы менен аброюн коргоо тартиби болбогон бөлүгүндө гана конституциялуу эмес деп тааныган жана Өкмөткө «Кыргыз Республикасынын Президентинин ишмердигинин кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына Кыргыз Республикасынын Президентинин

арнамысын жана аброюн соттук тартипте мүмкүн болуучу моралдык зыяндын суммасын аныктоо менен коргоого Кыргыз Республикасынын Башкы прокурору тарабынан анын макулдугун алууну жана талашылып жаткан ченемди калган бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 33 жана 104-беренелерине ылайык келтирүүнү караштырган өзгөртүүнү демилге кылуу тапшырмасын берген *(чечим аткарыла элек)*.

8) Конституциялык палата 2018-жылдын 1-ноябрындагы чечиминде «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сырларын коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 15-беренесинин, 17-беренесинин 4-пунктунун конституциялуулугуна баа берген.

Талашылып жаткан ченемдер кызмат адамдарына, Кыргыз Республикасынын жарандарына жана чет өлкөлүк жарандарга Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сырларына уруксат берүүнүн тартибин регламенттейт.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде Кыргыз Республикасынын Конституциясы ар кимдин соттук коргоого болгон укугун бекитүү менен бирге ар кимге квалификациялуу юридикалык жардам алууга кепилдик да берет деп белгилеген (40-берененин 1 жана 3-бөлүктөрү).

Квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугу, адам кайсыл процесстик статуста сот өндүрүшүндө катышууга тартылганына карабастан, анын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо же калыбына келтирүү үчүн сот процессинин алкагында квалификациялуу юридикалык жардам ала турган шарттарды түзүүнү болжойт.

Мыйзам чыгаруучу бул конституциялык укуктун жүзөгө ашырылуусу катары шектүүнүн, айыпталуучунун, соттолуучунун коргоого болгон укугун жазык-процесстик мыйзамдарда бекиткен. Көрсөтүлгөн Кодекске ылайык жазык процессте жактоочу катары адвокат гана чыга алат. Адвокат өзүнүн кызмат көрсөтүүлөрүнүн өзгөчөлүгүнөн улам мыйзам менен ага конституциялык маанилүү функциясы жүктөлгөн өзгөчө субъект болуп саналат.

Мында, квалификациялуу юридикалык жардам берүү мындай жардамга муктаж болгон адамда адвокатты тандоо эркиндиги болгон шарттарда гана толук кандуу болушу мүмкүн, анткени алардын ортосунда ишенимдүү мамилелердин болуусу укуктук коргоонун натыйжалуулугунда чечүүчү болуп эсептелет. Адвокатты өз каалоосу менен тандоо укугу адилеттүү сот процессинин пайдубал негиздеринин бири болуп саналат, анткени толук кандуу коргоонун негизги шарты болгон - адвокат менен корголуучунун ортосундагы ишенимди камсыз кылат. Бул жазык-процесстик мыйзамдар менен Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын жоболорунан келип чыгат (14-берене).

Бирок, «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сырларын коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 15-беренесинин мааниси менен мазмунуна карасак, кызмат адамдарына жана жарандарга мамлекеттик сырларга карата уруксат берүү жөнүндө жоболор эмгек мамилелеринде турган адамдарга гана таандык болууда, ал эми адвокаттар тарабынан юридикалык

жардам көрсөтүү жеке-укуктук мамилелер жаатында турат. Бул ченемди аналогия боюнча адвокаттарга мамлекеттик сырларга карата уруксат берүү үчүн алардын жумушунун жана жазык-процесстик мыйзамдарынын жоболорунун өзгөчөлүктөрүн эсепке албастан колдонуу орунсуз болуп эсептелет. Квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугу өзүнүн конституциялык мазмуну боюнча абсолюттук болуп эсептелген соттук коргоого болгон укуктан түздөн-түз келип чыгат жана чектелиши мүмкүн эмес, бул жазык процесстин бардык стадияларында жактоочунун тоскоолдуксуз катышуу мүмкүнчүлүгүн болжойт.

Талашылып жаткан ченемдердин колдонулушунун сот адилеттигинин максаттарына жетүү үчүн түздөн-түз катышкан субъекттер катары адвокаттарга жайылтылышы жана аларда мамлекеттик сырларга жетүүгө уруксаттын жоктугуна байланыштуу юридикалык жардам көрсөтүүгө тыюу салуу адамдардын квалификациялуу юридикалык жардамга болгон укугунун өлчөмсүз чектелишине жана акыр аягы алардын эч кандай чектелүүгө жатпаган соттук коргоого болгон конституциялык укугунун бузулушуна алып келет.

Конституциялык палата «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сырларын коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 15-беренеси жазык сот өндүрүшүндө жактоочу катары катышкан адвокаттарга аналогия боюнча жайылтылууда Конституцияга карама-каршы келет деп таанып, Өкмөткө көрсөтүлгөн Мыйзамга адвокаттардын мамлекеттик сырларга уруксат алуунун өзгөчө тартибин караштырган өзгөртүүлөрдү демилгелесин деп тапшырма берген *(чечим аткарыла элек)*.

II. Конституциялык палатанын чечимдеринин аткарылуусунун сереби

Жалпысынан, Конституциялык палата түзүлгөн учурдан тартып (2013-ж.) жана 2018-жылдын 31-декабрындагы абалга карата бардыгы болуп 83 чечим жана 1 корутунду кабыл алынган, анын ичинен:

- ченемдик укуктук актыларды Конституцияга карама-каршы келбейт деп тануу жөнүндө – 60 чечим, анын ичинен 17 чечимде талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугун текшерүүнүн жүрүшүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына тийиштүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү боюнча тапшырмалар камтылган;

- ченемдик укуктук актыларды толугу менен же жарым-жартылай Конституцияга карама-каршы келет деп таануу жөнүндө – 23 чечим, анын ичинен 18 чечимде Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына тийиштүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү боюнча тапшырмалар камтылган.

Конституциялык палата жыл сайын өзүнүн ишмердигинин жыйынтыктарын чыгарып жатып, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 4-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктун жетекчиликке алып, өзү кабыл алган актылардын аткарылуусун анализ кылат. Актылары Конституциялык палатанын кароо предмети болгон ченем жаратуучу органдар берген маалыматтын анализи боюнча Конституциялык палатанын чечимдеринен келип

чыккан 35 тапшырмадан Конституциялык палатанын 25 чечими аткарылган жана 1 чечим Конституцияга өзгөртүүлөр киргизилгенине байланыштуу контролдон алынган, Конституциялык палатанын 9 чечими аткарылбай турат.

Ошондой эле Конституциялык палатанын 2 чечими контролдо турат, алар менен ченемдик укуктук актылар же анын айрым жоболору Конституцияга карама-каршы келет деп таанылган, бирок тапшырмалар камтылган эмес.

1) Конституциялык палата 2014-жылдын 4-сентябрында эсепке алуу каттоосу жок диний уюмдардын иш-аракетине жана иштешине тыюу салуу жөнүндө; Диний уюм жашы жеткен жана Кыргыз Республикасынын аймагында туруктуу жашаган Кыргыз Республикасынын эки жүздөн кем болбогон жаранынын демилгеси боюнча түзүү жөнүндө маселелерди камтыган «Кыргыз Республикасындагы дин тутуу эркиндиги жана диний уюмдары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 8-беренесинин 2, 3-бөлүктөрү Конституциянын ченемдерине карама-каршы келбейт, ал эми «...жергиликтүү кеңештер менен макулдашылган...» деген сөздөрдөн турган 10-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-абзацы карама-каршы келет деп чечим чыгарган.

Конституциялык палата өзүнүн чечимдерин кийинкидей тыянактар менен негиздеген.

Диний уюм коммерциялык эмес уюмдун бир түрү болуп эсептелет жана коомдун социалдык түзүмүнүн бөлүмү болуп эсептелет. Диний уюмдар акыркы жылдарда коомдун активдүү элементтеринин бири болуп калганына байланыштуу мыйзам чыгаруучу диний уюмдарды эсептик каттоого алуу үчүн талаптарды бекиткен. Бул талаптар дин эркиндигин чектөө катары каралышы мүмкүн эмес, анткени дин иштери боюнча ыйгарымдуу мамлекеттик орган тарабынан диний уюмдарды эсепке алуу уюмдун ишмердиги менен декларацияланган баалулуктардын өз ара байланышын аныктоого, диний жамааттын функциялары менен иш-аракеттеринин коомдук коопсуздугун баалоого жардам берет.

Аны менен бирге, Конституциялык палата «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамдын 16-беренесинде бекитилген жергиликтүү маанидеги маселелерди аныктоо принциптерине негизделгенде, «Кыргыз Республикасындагы дин тутуу эркиндиги жана диний уюмдары жөнүндөгү» Мыйзамга ылайык диний уюмду түзүүнүн демилгечилери болуп эсептелишкен жарандардын тизмесин макулдашуу, эгер эсептик каттоо функциясы дин иштери боюнча мамлекеттик органга жүктөлгөн болсо, анда алар жергиликтүү маанидеги маселелерге таандык болушу мүмкүн эмес деп белгилейт.

Андан да, талашылып жаткан Мыйзам, жергиликтүү кеңеш менен макулдашууда демилгечилер тарабынан сактабаган учурда баш тартууга алып келе турган жарандардын тизмесин макулдашуунун критерийлерин аныктаган эмес. Тартиби, мөөнөтү, макулдашуунун критерийлери маселесинде мындай укуктук так эместик жергиликтүү кеңештер тарабынан арызданууучу менен талашылып жаткан ченемди ар кандай түшүнүү жана колдонууга алып келет. Ошол эле учурда, жергиликтүү кеңештер тарабынан диний уюмду түзүүнүн демилгечилеринин тизмесин макулдашуудан баш тартууда, мыйзам менен бекитилген процедуралардын жоктугу кайрылуучуларды сот тартибинде өз

укуктарын коргоодон ажыратат. Бул өз кезегинде Конституциянын 35-беренесинде бекитилген биригүү эркиндигине болгон укукту бузууга алып келет.

Баяндалгандын негизинде, ишмердүүлүгү кандайдыр бир даражада жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө таасир эте ала турган диний уюмдардын социалдык активдүүлүгүн эске алуу менен, мыйзам чыгаруучу мыйзамда диний уюмдардын тиешелүү аймакта өзүнүн ишмердүүлүгүн жүргүзүү жөнүндө ниетин жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына маалымдоо милдетин караштыруусу тийиш *(чечим аткарыла элек).*

2) Конституциялык палата 2015-жылдын 14-сентябрындагы чечими менен «Кыргыз Республикасынын жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 2-беренесинин 1-бөлүгүнүн, 2-бөлүгүнүн 2-пунктунун, 3-беренесинин 3-абзацынын, 4-беренесинин 1, 2-пункттарынын, 5-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнүн, 6-беренесинин 1, 3-бөлүктөрүнүн, 7-беренесинин конституциялуулугуна баа берген.

Конституциялык палата өзүнүн тыянактарын мамлекеттин бул укукту ишке ашырууда мүмкүн болгон кийлигишүү учурлары мыйзамдын негизинде гана милдеттүү коргоо кепилдиги (анын ичинде соттук) менен жана улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максаттарында гана жол берилет деп жүйөлөштүргөн. Ошол эле учурда, адамдын жеке турмушу жөнүндө маалыматты анын макулдугусуз жыйноо, сактоо, пайдалануу жана жайылтууга мыйзамдуу кийлигишүү мүмкүнчүлүгү Конституцияда белгиленген конституциялык маанилүү максаттарга ылайык келиши керек. Өз кезегинде, биометрикалык маалыматтарды жыйноо, сактоо, пайдалануу жана жайылтууну караган жарандардын биометрикалык маалыматтары сыяктуу мындай механизмди киргизүү жогоруда көрсөтүлгөн конституциялык максаттарга шайкеш келиши керек.

Ошондой эле Конституциялык палата, мамлекет өткөрүлүп жаткан шайлоонун айкындуулугун, чынчылдыгын жана адилеттүүлүгүн камсыз кылуунун ар кандай шаймандарын иштеп чыгууга жана пайдаланууга укуктуу жана мындай шаймандардын бири катарында шайлоочулардын актуалдашкан тизмесин түзүүдө жаңы технологияларды пайдалануу болуп саналышы мүмкүн деп көрсөткөн.

Баяндалгандын негизинде, жарандарды өз убагында каттоо жана идентификациялык документтерди берүү максатында жарандарды биометрикалык каттоо, ошондой эле шайлоочулардын актуалдашкан тизмесин түзүү чынчыл, эркин жана ачык-айкын шайлоону камсыз кылууга жөндөмдүү шайлоо процессинин ажырагыс бөлүгү катары, мамлекеттин улуттук коопсуздугун коргоону камсыз кылуунун алкагында жеке турмуштун кол тийбестигине болгон укукту чектөөгө шайкеш болуп саналат.

Аны менен бирге, Конституциялык палата талашылып жаткан ченемде (Мыйзамдын 2-беренесинин 2-бөлүгү) аныкталган башка милдеттер, алардын мамлекеттик жана социалдык маанисине карабай, жол берилбеген жалпыланган

мүнөзгө ээ, бул Кыргыз Республикасынын Конституциясы менен кепилденген адамдын укуктарын жана эркиндиктерин чектөө учурунда ылайыксыз болуп саналат. Аталган милдеттер, өз маңызы боюнча, талашылып жаткан Мыйзамдын максаттары болуп саналат, аларга биометрикалык маалыматтарды колдонуу менен Кыргыз Республикасынын жарандарынын актуалдашкан базасын түзүү аркылуу жетсе болот деп белгилеген. Ушуга байланыштуу Конституциялык палата мыйзам чыгаруучуга «Кыргыз Республикасынын жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизиши керек, булар Мыйзамдын так жана ачык максаттарын аныктап, аларга жетүүчү механизмдерди так иштеп чыгышы керек. Бул учурда мыйзам чыгаруучу мыйзам жаратуучу процессте юридикалык терминалогияны туура колдонушу керек, ошондо Мыйзамдын ченемдерин кош мааниде жана бир мааниде эмес түшүнүү жокко чыгат деп тапшырма берген.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде биометрикалык маалыматтар жеке маалыматтардын өзгөчө сезгич категориясы болуп саналат, аларды мыйзамсыз колдонуу коркунуч жаратат жана бул маалыматтардын субъекттеринин укуктарына жана мыйзамдуу кызыкчылыктарына олуттуу зыян келтириши мүмкүн деп көңүл бурган. Ушуга байланыштуу, мыйзам чыгаруучу тарабынан Мыйзамдын 6-беренесинин 2-бөлүгүндө биометрикалык маалыматтарды Кыргыз Республикасынын «Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө», «Маалыматташтыруу жөнүндө», «Кыргыз Республикасында мамлекеттик сырды сактоо жөнүндө» Мыйзамдары менен коргоо каралган. Ушуга ылайык, биометрикалык маалыматтарды жыйноо, сактоо, пайдалануу жана жайылтууну алып бара турган мамлекеттик ыйгарым укуктуу орган маалыматтар базасына санкцияланбаган кирүү мүмкүндүгүн жокко чыгаруу үчүн аталган мыйзамдарды кынтыксыз аткарышы керек.

Ошондой эле Конституциялык палата Конституциянын 29-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык мыйзамда белгиленген учурлардан тышкары адамдын макулдугусуз анын жеке турмушу тууралуу маалыматты, жашыруун маалыматты жыйноого, сактоого, пайдаланууга жана жайылтууга жол берилбейт деп көрсөткөн. Ушуга байланыштуу талашка түшкөн Мыйзамдын 6-беренесинин 3-бөлүгүндөгү ченем Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен жөнгө салынган адамдын жеке турмушу жөнүндөгү маалыматты берүү тартибин орнотуу бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 29-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келбейт, анткени башка ченемдик укуктук актылар тарабынан мындай тартипти орнотууга жол берилбейт.

Ошон үчүн Конституциялык палата Мыйзамдын (6-берененин 3-бөлүгү, 7-берененин 2-бөлүгү) талашка түшкөн ченемдерин башкача түшүнүү адамдын жана жарандын конституциялык укуктарынын жана эркиндиктеринин, жеке маалыматтарынын коопсуздугунун конституциялык кепилдигинин бузулушуна алып келиши мүмкүн деп белгилеген. Талашка түшкөн ченемдерди түшүнүүдө жана колдонууда кош маанилүүлүктү жокко чыгаруу максатында мыйзам чыгаруучу «Кыргыз Республикасынын жарандарын биометрикалык каттоо

жөнүндө» Мыйзамга тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизиши керек (*чечим аткарыла элек*).

3) Конституциялык палата 2015-жылдын 27-ноябрындагы чечими менен шайлоо өнөктүгүнүн мезгилинде Кыргыз Республикасынын жарандары, саясий партиялар каржылоону талап кылган шайлоо алдындагы үгүт иштерин талапкерлер, талапкерлердин тизмесин көрсөткөн саясий партиялар менен макулдашуу боюнча гана, алардын шайлоо фонддору аркылуу жүргүзүүгө укуктуу деп белгилеген «Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 22-беренесинин 11-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун конституциялуулугуна баа берген.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдин конституциялуулугун негиздеп, талашка түшкөн ченемдик абалды ченемдик жөнгө салуу талапкердин же талапкерлердин тизмесин сунуштаган саясий партиянын шайлоо фондунун эсебинен каржылоону талап кылган шайлоо өнөктүгүнүн мезгилиндеги үгүт ишин тартипке салууга багытталганын белгилеген. Бул үгүт процессинин мааниси жана шайлоо алдындагы үгүт кампаниясынын бардык катышуучуларына тиешелүү болгон, шайлоо системасынын принциптеринин бузулуусуна алып келе турган ар кандай эркин аракеттерди жокко чыгаруучу бирдиктүү жүрүм-турум эрежелерин киргизүү зарылчылыгы менен байланышкан. Ошондуктан Конституциялык палата кайрылуучу тараптын талашка түшкөн ченемдик жоболор шайлоо алдында жарандар тарабынан өзүнүн каражаттарынын эсебинен бардык талапкерлерге каршы багытталган үгүт жүргүзүүгө тыюу салууну камтый тургандыгы тууралуу далилдери туура эмес деген тыянакка келген. Демек, бардык талапкерлерге каршы шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү талашылып жаткан ченемдик жобонун укуктук жөнгө салуусунун акагынан чыгат.

Бирок, Конституциялык палата мыйзам чыгаруучу шайлоо алдындагы үгүттөөгө карата укуктарды ишке ашыруу менен байланышкан жөнгө салуунун тигил же бул тариздерин тандоо менен шайлоолордун объективдүү жыйынтыгына жетишүү жана ушунун негизинде легитимдүү өкүлчүлүктүү элдик бийлик органдарын түзүү зарылчылыгын эске алуусу керек экендигин көрсөткөн. Андан улам, шайлоо алдындагы бардыгына каршы үгүттөө менен байланышкан укуктук мамилелер мыйзам чыгаруучу тааныган шайлоочулардын өзүнүн эркин шайлоочулардын бюллетенинде «бардыгына каршы» графасын толтуруу жолу аркылуу билдирүү мүмкүнчүлүгү болуп саналгандыктан өзүнчө укуктук жөнгө салууну талап кылат.

Баяндалганга байланыштуу, мыйзам чыгаруу органына ушул ченемдик жобонун жүйөлөштүрүүчү бөлүгүнөн келип чыккан маселеде укуктук күмөндүүлүктү жөнгө салуу тапшырылган (*чечим аткарыла элек*).

4) Конституциялык палата 2016-жылдын 27-январындагы чечими менен «Жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндө» Мыйзамдын оор жана өзгөчө оор кылмыш жасагандыгы үчүн соттуулугу бар, соттуулугу жоюлганына же алып салынганына карабастан Кыргыз Республикасынын жараны аким боло

албайт деген 14-беренесинин 1-бөлүгүнүн экинчи абзацынын конституциялуулугуна баа берген.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдин конституциялуулугун негиздеп, теңдүүлүк принциби мамлекеттик кызматчылардын кесиптик ишин укуктук жөнгө салууга өзгөчө мамилени жокко чыгарбайт деп белгилеген. Мындай өзгөчөлүктү орнотуу, мамлекеттик кызматтын жогорку деңгээлин, мамлекеттик милдетти аткарып жаткан кызматчылардын кесиптик ишинин өзгөчө мүнөзүн колдоо максатында мамлекеттик кызматты уюштуруу жана иштетүү милдеттери менен шартталган. Ошентип, мамлекеттик кызматтын мындай өзгөчөлүктөрүнүн маңызы, эмгек ишинин башка чөйрөлөрүнө салыштырмалуу мамлекеттик кызматкерлерге өзгөчө талаптарды бекитүүдө, мамлекеттик кызматты өтөөгө байланыштуу кандайдыр бир чектөөлөрдү орнотууда камтылат.

Андан да, Конституциялык палата өзүнүн айрым чечимдеринде «мамлекет конституциялык түзүлүштүн негиздерин бекемдөө үчүн мамлекеттик бийликти кыянаттык менен пайдалануудан жана криминалдашуудан коргогон майнаптуу укуктук механизмдерге муктаж. Тиешелүү укуктук механизмдерди түзүү менен мыйзам чыгаруучу мамлекеттик кызматтарды ээлеген адамдардын беделине жогорку талаптарды коюуга укуктуу. Мындай талаптар кызмат адамдарынын моралдык жана адеп-ахлактык сапаттарында, өздөрү менен бирге бийликти алып жүрүүчү катары алардын аракеттеринин мыйзамдуулугунда жана ак ниеттигинде күмөн пайда болбоосу үчүн бекитилген. Ушул себептен мыйзам чыгаруучу бийликтин коррупцияланышын жана криминалдашуусун улуттук коопсуздукка коркунуч катары кароо менен, көрсөтүлгөн максаттарга жетүү үчүн жарандардын мамлекеттик кызматка болгон укугуна тиешелүү чектөөлөрдү киргизүүгө укугу бар» - деп көз карашын айтып келген. Ошондуктан Конституциялык палата бийлик органдарынын легитимдүүлүгүн жана коомдун колдоосунан ажырашын болтурбоого багытталган аракет катары райондун аймагындагы башкы мамлекеттик кызмат ордун, кылмыш жасаган жарандардын аймактык бирдиктин социалдык жана экономикалык өнүгүүсү үчүн жоопкерчиликтүү аким кызматын ээлөө укугун чектөө акталуу деген тыянакка келүүдө. Мындай аракет конституциялык жоопкерчиликти, укуктук демократиялык мамлекеттин принциптеринин таасирдүүлүгүн жогорулатуу, укуктук тартиптин талаптагыдай иштөөсүн жана сакталышын, бийликтин криминалдашуусун алдын алуу боюнча конституциялык маанилүү максаттарды көздөйт.

Бирок Конституциялык палата тарабынан «Жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндө» Мыйзамдын талашылып жаткан жобосу жасалган кылмыштын оордугун, коомдук коркунучтуулугун, мүнөзүн, объектисин, кылмыш жасагандан кийин өткөн убакытты эске албастан кабыл алынган деп белгиленген. Ушуга байланыштуу, мыйзам чыгаруучуга кылмыштардын мүнөзүн жана коомдук коркунучтуулук даражасын эске алып, чоң коркунуч келтирбеген жана анча оор эмес кылмыштарды жасаган жарандарга карата ушул ченемди кайрадан карап чыгуу тапшырмасы берилген (*чечим аткарыла элек*).

5) Конституциялык палата 2016-жылдын 17-февралындагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин ишкердик иш-аракет жүргүзгөн юридикалык жактар жана жарандар кандай гана жагдай болбосун доонун эскиришинин мөөнөтү калыбына келтириле албайт деген 215-беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугуна баа берген. Жалпы мөөнөтү 3 жылды түзгөн мөөнөт аяктагандан кийин, жарандык укуктук мамилелердин дал ушул категориясынан өткөрүлгөн мөөнөттүн себептеринин олуттуулугун текшертүүнүн мүмкүнчүлүгүсүз эле, сот мындай бузулган укуктарды коргоо боюнча талаптарды кароого кабыл алуудан баш тартууга милдеттүү.

Конституциялык палата бул ченемдик орнотмо соттук коргонуу укугун жүзөгө ашырууну чектеген мыйзамдардын чектөөсү болуп саналарын белгилеген. Ошентип, Конституциялык палата укук колдонуу тажрыйбасында, кызыкдар тарап укуктун бузулуу фактысы жөнүндө билбей жана ал факты жөнүндө билүүнүн реалдуу мүмкүнчүлүгү жок, доонун эскирүү мөөнөтү өтүп кеткенине байланыштуу өз укуктарына соттук коргоонун натыйжалуу механизмдерин колдоно албай калган учурлар кездешерине көңүл бурган.

Аны менен бирге, Конституциялык палата Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 215-беренесинин 2-пунктунун биринчи абзацында саналып өткөн адамдардын категориясы үчүн сотко кайрылуу укугун жүйөөлүү себептер боюнча калыбына келтирүү мүмкүн эместигин эске алып, аталган абзацтын доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүүгө тыюу салууну жөнгө салган ченемдик жобосу мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей конституциялык принципке карама-каршы келет жана жарандык мамилелердин бардык ак-ниет катышуучуларын бирдей деңгээлде коргой албайт деп көрсөткөн.

Баяндалганды эске алуу менен, талашылган ченем Конституцияга карама-каршы келет деп таанылган. Андан тышкары, мыйзам чыгаруучуга Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 215-беренесинин 2-пунктуна Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 215-беренесинин 2-пунктунун биринчи абзацында каралган субъекттерге белгилүү жагдайларда өтүп кеткен доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүүгө укуктук мүмкүнчүлүк берген жана аларды бул жагынан жарандык укук мамилелеринин башка калган катышуучулары менен теңдеген тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү тапшырмасы берилген *(чечим аткарыла элек).*

6) Конституциялык палата 2016-жылдын 2-ноябрында «Уюшкан кылмыштуулукка каршы аракет жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 15-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 21-беренесинин 3, 5, 7-бөлүктөрүн, 22-беренесинин 1-5-пункттарынын конституциялуулугуна баа берген.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдин конституциялуулугун негиздеп, бул Мыйзам уюшкан кылмыштуулукка тиешеси бар адамдарга карата колдонулуучу чектөө мүнөзүндөгү чараларды караштырат деп көрсөткөн. Бирок көрсөтүлгөн чаралар коомду жана анын мүчөлөрүн кооптуу кол салуулардан коргоо максатында колдонулат жана жазык мыйзамдарында каралаган жаза чарасы катары карылышы мүмкүн эмес. Айрым укуктар менен эркиндиктердин мындай чектөөлөрү алдын алуучу дареметке ээ болгон жана

адамдын же кайсы бир топтун кылмыш жасашына тоскоол болгон каражат катары кызмат кылат. Ушуга байланыштуу талашылып жаткан чектөө мүнөзүндөгү мыйзам чаралары мүмкүн болуп саналат жана Конституцияга карама-каршы келбейт.

Ошону менен бирге, Конституциялык палата мамлекеттик сырлар жөнүндө маалыматтарды камтыган материалдарды ачыкка чыгаруу уюшулган кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө мамлекеттин кызыкчылыктарына орду толтурулгус зыян келтириши мүмкүн деп белгиледи. Ошондуктан, сот процессинин катышуучуларына мамлекеттик сырга тиешелүү болгон материалдар менен таанышуусун чектөө мүмкүн болуучу жагдай, анткени бул улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, адепти, калктын саламаттыгын, башка жактардын укуктары менен эркиндиктерин камсыз кылууга багытталган.

Ошону менен бирге, Конституциялык палата мыйзам чыгаруучунун көңүлүн, ыкчам-алдын алуучу каттоого алуу жөнүндө соттун чечимине даттануу мүмкүнчүлүгү, мындай чечим чыгарылган адамдын укуктарын камсыз кылуунун кошумча кепилдиги болуп саналаарына бурду. Бирок, мыйзам чыгаруучу мындай категориядагы материалдарды кароо боюнча сот өндүрүшүнүн процесстик тартибин, ошондой эле ыкчам-алдын алуучу каттоого алуу жөнүндө соттун актысына даттануунун жана сот тарабынан салынуучу милдеттердин түрлөрүн колдонуунун тартибин жөнгө салган эмес, муну мыйзамдын кенемтеси катары кароо керек. Ушуга байланыштуу, мыйзам чыгаруучуга бул укуктук кенемтени толуктоо тапшырмасы берилген (*чечим аткарыла элек*).

Эскертүү: 5 аткарыла элек чечим ушул Маалыматтын биринчи бөлүмүндө көрсөтүлгөн.

III. Конституциялык палатанын чечимдерин аткаруунун проблемалары

Конституциялык палатанын тажрыйбасынан келтирилген сереептерди конституционализм идеяларын андан ары бекемдөө багытындагы алга болгон кадам катары караса болот. Бирок конституциялык контролдоо органынын чечимдеринин натыйжалуу аткаруусуз натыйжаларга жетиштик деп айтуу мүмкүн эмес.

Конституциялык палатанын чечимдеринин ченемдик мүнөзүн, алардын акыркы экендигин жана даттанылууга жатпай тургандыгын эске алганда, чечимдердин аткарылуусунун натыйжалуулугу өзгөчө актуалдуу болууда. Конституциялык палатанын чечимдерин аткарууда чечимдин өзүндө жазылган укуктук көз караштар менен көрсөтмөлөрдүн (тапшырмалардын) толугу менен жана өз убагында жүзөгө ашырылуусун камсыз кылган аткаруу ыкмасы колдонулууга тийиш. Андан да, ченемдик укуктук акт толугу менен бир бөлүгүндө конституциялуу эмес деп таанылган учурдан тартып мыйзамдарда укуктук вакуум же кенемте пайда болушу мүмкүн, алардын ченем жаратуучу орган тарабынан толукталуусу зарыл.

Конституция жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзам конституциялык

мыйзамдуулукту камсыз кылуу зарылдыгынан келип чыгып, чечимдердин юридикалык күчүн аныктоодо төмөнкүдөй принциптерге негизделет. Биринчиден, анын чечимдери бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү болуп саналат да, республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш. Экинчиден, Конституциялык палатанын чечимдери акыркы жана даттанууга жатпайт; Конституциялык палатанын ченемдик укуктук актыны же анын бир бөлүгүн конституциялуу эмес деп таануу жөнүндө чечими өңчөй актты кайталап кабыл алуу жолу менен жокко чыгарылышы мүмкүн эмес. Үчүнчүдөн, Конституциялык палата тарабынан мыйзамдардын же алардын жоболорунун конституциялуу эместигин аныктоо, алардын Кыргыз Республикасынын аймагында колдонулушун жокко чыгарат, ошондой эле соттук актылардан тышкары конституциялуу эмес деп таанылган мыйзамдарга же анын жоболоруна негизделген башка ченемдик укуктук актылардын да колдонулушун токтотот. Алар ылайыгына келтирилигенге же жокко чыгарылганга чейин Конституция, ошондой эле Конституциялык палатанын чечимдери түздөн-түз колдонулат.

Конституциялык палатанын тажрыйбасында ченемдер Конституцияга ылайык келбейт деп таанылган чечимдердин санынын өсүү тенденциясы байкалууда. Ошентип, 2018-жылы өндүрүшкө кабыл алынган иштердин жалпы санынан 75% Конституцияга карама-каршы келет же болбосо жарым-жартылай карама-каршы келет деп таанылган; 25% өлкөнүн Баш мыйзамына карама-каршы келбейт деп таанылган, ошол эле учурда 2017-жылы мындай көрсөткүчтөр иретине карай 25% (карама-каршы келгендер) жана 80% (карама-каршы келбегендер) түзгөн.

Мындай чечимдер Конституциялык палатанын чечимдерин аткарууга багытталган «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 52-беренесинин тартибинде аткарылууга тиешелүү. Бирок, Конституциялык палатанын чечимдеринин аткаруу боюнча мыйзамдардагы илгерилетүүчү өзгөртүүлөргө карабастан, бул чөйрөдөгү белгилүү көйгөйлөр сакталып калууда.

Ошентип, азыркы учурда Жогорку Кеңештин кароосунда турган мыйзам долбоорлорунун көбү (*КР Өкмөтүнүн 2017-жылдын 22-ноябрындагы № 765 токтому менен жактырылган «КР жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» КР Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» КР Мыйзам долбоору; КР Өкмөтүнүн 2018-жылдын 11-апрелиндеги № 199 токтому менен жактырылган «Саясий мамлекеттик жана саясий муниципалдык кызмат орундарын ээлеп турган жарандардын соттуулугу жөнүндөгү маселе боюнча Кыргыз Республикасынын мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору; КР Өкмөтүнүн 2018-жылдын 5-июлундагы № 314 токтому менен жактырылган «КР Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө» КР Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» КР Мыйзам долбоору; КР Өкмөтүнүн 2018-жылдын 7-сентябрындагы № 418 токтому менен жактырылган «КР*

Президентин жана КР Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» КР конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» конституциялык Мыйзам долбоору; КР Өкмөтүнүн 2018-жылдын 18-сентябрындагы № 432 токтому менен жактырылган «Тышкы миграция жөнүндө» КР Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» КР Мыйзам долбоору; КР Өкмөтүнүн 2018-жылдын 22-ноябрындагы № 549 токтому менен жактырылган «КР Жарандык кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» КР Мыйзам долбоору) жоопту профилдик комитеттерди дайындоо узак мөөнөттүү процедураларынан өтүп жатат. Маселен, Конституциялык палатанын 2015-жылдын 14-сентябрындагы чечимин аткаруу үчүн Кыргыз Республикасынын Өкмөтү иштеп чыккан жана келтирген мыйзам долбоору дагы эле КР Жогорку Кеңешинин профилдик комитетинин кароосунда турат, мындай мыйзам долбоорлору Жогорку Кеңеш тарабынан кезексиз тартипте каралышы керек экенине карабастан *(«КР Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» КР Мыйзамынын 55-беренесинин 14-бөлүгү*), анын чечими дагы деле кабыл алына элек. Ошентип, КР Жогорку Кеңешинин Конституциялык мыйзамдар, мамлекеттик түзүлүш, соттук-укуктук маселелер жана КР Жогорку Кеңешинин Регламенти боюнча Комитетинин отурумдарында «КР жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» КР Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү өнүндө» КР Мыйзам долбоорун кароо 2018-жылдын 20-февралында, 2018-жылдын 27-февралында, 2018-жылдын 30-октябрында, 2018-жылдын 13-ноябрында жана 2018-жылдын 20-ноябрында да кийинкиге жылдырылган. Ошондой эле, КР Жогорку Кеңешинин жогоруда белгиленген Комитетинин отурумдарында «Тышкы миграция жөнүндө» КР Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» КР Мыйзам долбоорун 2018-жылдын 30-октябрында, 2018-жылдын 13-ноябрында жана 2018-жылдын 20-ноябрында да; «КР Президентин жана КР Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» КР конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» конституциялык Мыйзам долбоорун 2018-жылдын 30-октябрында кароо кийинкиге жылдырылган.

Көрсөтүлгөн жагдай тийиштүү мыйзам долбоорлорун кийинки кароо мөөнөтүн аныктабастан кароосун эч кандай чектөөсүз которуу мүмкүнчүлүгүн жаратууда (маселен, 2018-жылы болгон көрүнүштөрдү баамдасак).

Андан тышкары, КР Жогорку Кеңешинин кароосуна киргизилген, бирок профилдик комитеттердин отурумдарында карала элек мыйзам долбоорлор өзүнчө көңүл бурууну талап кылат. Ошентип, «КР Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө» КР Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө», «Саясий мамлекеттик жана саясий муниципалдык кызмат орундарын ээлеп турган жарандардын соттуулугу жөнүндөгү маселе боюнча Кыргыз Республикасынын мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу», «КР Жарандык кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» КР Мыйзам долбоорлору Жогорку Кеңеште 2018-жылдын 9-июлунда, 2018-жылдын 12-июлунда жана 2018-жылдын 26-ноябрында каттоодон өтүшкөн, бирок ушул убкытка чейин КР Жогорку Кеңешинин пленардык отурумуна киргизүү үчүн профилдик комитеттин талкуу процедурасынан өтө элек.

Конституциялык палата кабыл алып жаткан чечиидердин сапаттуу жүзөгө ашырылуусу жалпы юрисдикция сотторунан да көп учурда көз каранды. Бирок, биринчи, аппеляциялык жана кассациялык инстанциялардагы жалпы юрисдикция сотторунун тажрыйбасында судьялар Конституциялык палатанын чечимдерин жетекчиликке албастан, Конституцияга карама-каршы келет деп таанылган ченемдик укуктук актынын ченемдерин колдонуу учурлары да бар, аны мыйзамдарга тийиштүү өзгөртүүлөр киргизиле элек деп негиздешүүдө. Жалпы юрисдикциядагы соттордун мындай тажрыйбасы Конституциялык палатанын чечимдеринин милдеттүүлүк принцибине карама-каршы келип, Конституцияда кепилденген жарандардын укуктары менен эркиндиктеринин бузулуусуна алып келүүдө.

Андан тышкары, биз Конституцияны укуктун негизги булагы катары таанып, анын ченемдери чечмеленип, Конституциялык палатанын чечимдеринде өзүлөрүнүн чыныгы-укуктук маанисин алаарын унутпашыбыз керек. Ошондуктан, эгерде Конституциялык палатанын чечимдери аткарылбаса же тиешелүү деңгээлде аткарылбаса, анда өлкөдө конституциялык мыйзамдуулук режимин камсыз кылуу этибарга алынбай жокко чыгарылууда. Ошол эле учурда, Конституциялык палатанын чечимдерин аткаруу үчүн иштелип чыккан мыйзам долбоорлорун кароону создуктуруунун жогоруда белгиленген тажрыйбасын жокко чыгаруу үчүн Конституциялык палатанын чечимдерин сапаттуу жана өз убагында жүзөгө ашыруу маселелери боюнча, ошондой эле Конституциялык палатанын чечимдерин укук колдонуучу органдар тарабынан колдонуу маселелеринде мыйзам чыгаруучу жана аткаруучу органдардын биргелешкен макулдашылган жумушу жүргүзүлүшү керек.

Баяндалганды эске алуу менен, Конституциялык палата тарабынан ал 2018-жылы кабыл алган жыйынтыктоочу актыларына жүргүзүлгөн анализдин жана Конституциялык палатанын чечимдеринин аткарылуусунун жыйынтыгында ушул Маалымат түзүлгөн, ал биринчи кезекте укук маселелери боюнча ченем жаратуучу жана укук колдонуучу органдар үчүн ориентир катары кызмат кылат.